

Sygn. akt I ACa 43/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 13 maja 2016 r.

Sąd Apelacyjny w Białymstoku I Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący	:	SSA Jarosław Marek Kamiński (spr.)
Sędziowie	:	SA Małgorzata Dołęgowska SO del. Grażyna Wołosowicz
Protokolant	:	Małgorzata Sakowicz - Pasko

po rozpoznaniu w dniu 13 maja 2016 r. w Białymstoku

na rozprawie

sprawy z powództwa **R. Z.**

przeciwko **J. W. (1)**

o zapłatę

na skutek apelacji pozwanego

od wyroku Sądu Okręgowego w Białymstoku

z dnia 15 października 2015 r. sygn. akt VII GC 90/14

uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w Białymstoku, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania apelacyjnego.

(...)

UZASADNIENIE

Powód R. Z., prowadzący działalność gospodarczą pod firmą (...) w B., domagał się zasądzenia od pozwanego J. W. (2), prowadzącego działalność gospodarczą pod firmą (...) w N., kwoty 95.701,31 zł wraz z ustawowymi odsetkami od kwot i dat wyszczególnionych w pozwie oraz kosztami postępowania. Wskazał, że dochodzona kwota stanowi wartość robót, jakie wykonał na rzecz pozwanego, a za które nie uzyskał wynagrodzenia.

Pozwany wnosił o oddalenie powództwa w całości i zasądzenie od powoda na jego rzecz kosztów postępowania. W uzasadnieniu podniósł zarzut nieistnienia roszczenia w związku z jego skutecznym zaspokojeniem w drodze potrącenia. Wniósł także o zawieszenie postępowania do czasu rozstrzygnięcia powództwa R. Z. dochodzonego

przeciwko niemu i (...)w S. przed Sądem Okręgowym w Suwałkach w sprawie o sygn. akt I C 38/14, w której również zgłosił zarzut potrącenia kar umownych, opartych na tej samej podstawie faktycznej i prawnej.

Powód cofnął pozew w nieznacznej części dotyczącej kwoty 3.876,71 zł (z kwoty 4.920 zł), od której odsetek żądał od dnia 23 stycznia 2014 r.

Wyrokiem z 15 października 2015 r. Sąd Okręgowy w Białymstoku zasądził od pozwanego na rzecz powoda kwotę 91.824,60 zł wraz z odsetkami ustawowymi w stosunku rocznym od kwot: 17.687,15 zł od dnia 31 lipca 2013 r., 33.972,85 zł od dnia 31 października 2013 r., 13.168,31 zł od dnia 31 października 2013 r., 7.380 zł od dnia 23 listopada 2013 r., 10.455 zł od dnia 16 grudnia 2013 r., 8.118 zł od dnia 28 grudnia 2013 r., 1.043,29 zł od dnia 23 stycznia 2014 r. (pkt I); umorzył powództwo w pozostałej części (pkt II); zasądził od pozwanego na rzecz powoda kwotę 8.953 zł tytułem zwrotu kosztów procesu (pkt III); nakazał ściągnąć od pozwanego na rzecz Skarbu Państwa kwotę 108 zł brakujących wydatków w sprawie (pkt IV).

Sąd ustalił, że poza sporem było w niniejszej sprawie zawarcie pomiędzy stronami siedmiu umów na wykonanie instalacji odgromowej i elektrycznej – w ramach robót budowlanych prowadzonych przez pozwanego. Prace w budynku SP nr (...) w Ł., w budynku Przedszkola nr (...) w Ł., w budynku Przedszkola nr (...) w Ł., w budynku (...)w E., w budynku (...) w S., w budynku (...) w P. i w budynku (...) w Ł. – zostały wykonane w całości i należycie, ale nie zostały opłacone przez pozwanego w wysokości wskazanej w pozwie, przy uwzględnieniu niewielkiej korekty związanej z częściowym ograniczeniem powództwa. Daty wymagalności poszczególnych kwot pozwany także nie kwestionował.

Spór sprowadzał się do oceny zasadności zarzutu potrącenia. Pozwany zgłosił w niniejszej sprawie zarzut nieistnienia roszczenia dochodzonego przez powoda w przedmiotowym postępowaniu, w związku z jego skutecznym zaspokojeniem w drodze potrącenia wzajemnych wierzytelności, a w przypadku jego nieuwzględnienia zgłosił zarzut potrącenia roszczenia dochodzonego pozwem z przysługującą na podstawie umowy pozwanemu (...) w stosunku do powoda wierzytelnością z tytułu kar umownych do kwoty wierzytelności niższej. Kara umowna została wyliczona za 172 dni opóźnienia x 1% wynagrodzenia brutto, co dało kwotę 1.188.864 zł. Część z tej kwoty została przedstawiona do potrącenia z roszczeniem powoda w sprawie I C 38/14 Sądu Okręgowego w Suwałkach, a część (równa dochodzonej) w niniejszej sprawie. Pozwany podnosił, że 27 stycznia 2014 r. złożył powodowi oświadczenie o potrąceniu wierzytelności z powołanych przez niego w pozwie umów z należnościami, jakie miały mu przysługiwać z tytułu kar umownych, powstałych w wykonaniu umowy z dnia 29 czerwca 2012 r., dotyczącej robót branży elektrycznej w budynku bursy szkolnej (...) w S.. Powód podnosił, iż potrącenie nie było skuteczne z uwagi na nieistnienie wierzytelności pozwanego z tytułu kar umownych za opóźnienie. Powód nadmienił przy tym, że nie kwestionuje faktu, iż umowa z dnia 29 czerwca 2012 r. nie została wykonana w terminie, jednak było to wynikiem okoliczności od niego niezależnych, a zawinionych przez pozwanego.

Postanowieniem z dnia 24 listopada 2014 r. niniejsze postępowanie zostało zawieszono do czasu zakończenia sprawy I C 38/14 Sądu Okręgowego w Suwałkach. Przyczyną zawieszenia było uznanie prejudycjalności w/w sprawy, co zostało szczegółowo wyjaśnione w jego uzasadnieniu.

W powołanej sprawie (sygn. akt I C 38/14) powód żądał solidarnego zasądzenia od pozwanych J. W. (1) i (...)w S. należności pieniężnych, wynikających z umowy o roboty budowlane, zawartej dnia 29 czerwca 2012 r. pomiędzy nim a pozwanym J. W. (1). Na podstawie powołanej umowy powód zobowiązał się do wykonania robót branży elektrycznej w ramach ostatniego etapu zadania inwestycyjnego „Adaptacja budynku(...)przy ul. (...)”. Powód w ramach tego zadania wykonywał prace jako podwykonawca. J. W. (2) zgłosił w niej zarzut potrącenia wzajemnej wierzytelności z tytułu kary umownej za opóźnienie.

Wyrokiem z dnia 25 lipca 2014 r. Sąd Okręgowy w Suwałkach w zasądził od pozwanych J. W. (2) prowadzącego działalność gospodarczą pod firmą (...)w N. i (...)w S. solidarnie na rzecz powoda R. Z. prowadzącego działalność gospodarczą pod firmą (...) w B. kwotę 126.653,30 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 25 sierpnia 2013 r. do dnia zapłaty oraz zasądził od pozwanego J. W. (2) na rzecz powoda:

- a) kwotę 54.004,57 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 1 lipca 2013 r. do dnia zapłaty;
- b) ustawowe odsetki od kwoty 274.304,32 zł od dnia 31 stycznia 2013 r. do dnia 20 sierpnia 2013 r.;
- c) ustawowe odsetki od kwoty 44.601,30 zł od dnia 1 lipca 2013 r. do dnia 24 sierpnia 2013 r.;
- d) ustawowe odsetki od kwoty 82.052,00 zł od dnia 21 sierpnia 2013 r. do dnia 24 sierpnia 2013 r.

W uzasadnieniu Sąd Okręgowy wskazał m.in. na całkowitą bezzasadność zarzutu potrącenia zgłoszonego przez pozwanego. Stwierdził, że umówiona kara nie miała charakteru gwarancyjnego, lecz mogła być naliczana po zaistnieniu przyczyn, za które powód ponosi odpowiedzialność, a to nie miało miejsca. Pozwany J. W. (2) złożył apelację od tegoż orzeczenia. Wyrokiem Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 22 maja 2015 r. sygn. akt I ACa 87/15 została ona oddalona, a tym samym sprawa została prawomocnie zakończona. W uzasadnieniu Sąd Apelacyjny podzielił stanowisko Sądu Okręgowego o braku w ogóle, a nie tylko w części, podstaw do obciążenia powoda karą umowną za niedotrzymanie terminu wykonania umowy z 29 czerwca 2012 r., gdyż nie ponosił on za to odpowiedzialności. W konsekwencji oświadczenie o potrąceniu wierzytelności J. W. (1) z wierzytelnością powoda nie było skuteczne i nie doprowadziło do umorzenia obu wierzytelności.

Zdaniem Sądu, mamy więc do czynienia z orzeczeniem prejudycjalnym wydanym w innej sprawie, rozstrzygającym kwestię zarzutu potrącenia wzajemnej wierzytelności pozwanego z tytułu kary umownej, która ma prejudycjalne znaczenie w niniejszej sprawie; co w konsekwencji przesądza o jego uznaniu za nieskuteczny. Zgodnie zaś z art. 365 § 1 k.p.c. orzeczenie prawomocne wiąże nie tylko strony i sąd, który je wydał, lecz również inne sądy oraz inne organy państwowe i organy administracji publicznej, a w wypadkach w ustawie przewidzianych także inne osoby.

Sąd tym samym podkreślił, że okoliczność dokonania potrącenia oraz istnienia po stronie pozwanej wierzytelności z tytułu naliczenia kar umownych z umowy z dnia 29 czerwca 2012 r., o której rozstrzygnął prawomocnie Sąd Okręgowy w Suwałkach, stanowi w niniejszym postępowaniu element podstawy faktycznej rozstrzygnięcia, bowiem oświadczenie o potrąceniu stanowi materialnoprawną podstawę zgłoszonego zarzutu potrącenia. W ocenie Sądu, postępowanie w rozpoznawanej sprawie mogło się toczyć wobec braku tożsamości przedmiotowej żądania, jednakże co do kwestii mającej charakter prejudycjalny rozstrzygniętej już w prawomocnym wyroku, zarówno postępowanie dowodowe, jak również dokonywanie samodzielnych ocen prawnych przez sądy jest bezprzedmiotowe ze względu na normę wynikającą z art. 365 § 1 k.p.c., przewidującą związanie sądów stanowiskiem wyrażonym w prawomocnym wyroku. Sąd zauważył, że wprowadzenie zagadnienia powstania roszczenia z tytułu kar umownych nie było przedmiotem żądania ani w jednej, ani w drugiej sprawie, ale w obu stanowiło istotny element rozstrzygnięcia sądu o zasadności dochodzonego roszczenia. Przesądzenie zaś o braku podstaw do naliczenia kary umownej przez pozwanego, wpływa w sposób bezpośredni na treść wyroku w niniejszej sprawie.

Z uwagi na powyższe, na mocy art. 647 k.c. i art. 481 k.c. Sąd uwzględnił powództwo w tej części, w której powód podtrzymał żądanie. W zakresie cofniętej kwoty 3.876,71 zł orzekł natomiast o umorzeniu postępowania na mocy art. 355 § 1 k.p.c. w zw. z art. 203 § 1 i 4 k.p.c.

O kosztach procesu Sąd rozstrzygnął zgodnie z art. 100 k.p.c., przyjmując, że powód jedynie nieznacznie uległ pozwanemu. Na podstawie art. 113 ust. 1 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych Sąd obciążył także pozwanego kosztami stawienia świadka, poniesionymi tymczasowo przez Skarb Państwa.

Apelację od tego wyroku wniósł pozwany, który zaskarżając go w zakresie punktu I, III i IV zarzucił mu naruszenie przepisów postępowania, mające istotny wpływ na wynik sprawy poprzez niewłaściwe ich zastosowanie, w szczególności:

1) art. 365 § 1 k.p.c. polegające na nieprawidłowym przyjęciu, iż prawomocne orzeczenie wydane przez Sąd Okręgowy w Suwałkach w sprawie prowadzonej pod sygn. akt I C 38/14 jest orzeczeniem prejudycjalnym – rozstrzygającym kwestię zarzutu z tytułu kary umownej w sytuacji, gdy nie zachodzą przesłanki przewidziane przywołaną normą z uwagi na

brak tożsamości przedmiotu postępowania, brak tożsamości stron postępowania, naruszenie granic prejudycjalności orzeczenia, podniesiony w obu postępowaniach zarzut potrącenia oparty jest na różnych okolicznościach faktycznych;

2) art. 233 § 1 k.p.c. w zw. z art. 227 k.p.c. w zw. z art. 235 § 1 k.p.c. poprzez:

a) naruszenie zasady bezpośredniości postępowania dowodowego poprzez oparcie się na ustaleniach dotyczących okoliczności faktycznych sprawy poczynionych przez Sąd Okręgowy w Suwałkach, w sytuacji gdy rozpatrzenie sprawy, w szczególności z uwagi na jej złożony charakter wymagało przeprowadzenia bezpośrednio przez Sąd orzekający szeregu dowodów, których przedmiotem były fakty mające istotne dla rozpatrzenia sprawy znaczenie,

b) ograniczenie postępowania dowodowego do przeprowadzenia dowodu z zeznań wybranych świadków, a tym samym brak wszechstronnego rozpatrzenia sprawy i zebrania całego materiału dowodowego;

3) art. 328 § 2 k.p.c. poprzez nie odniesienie się przez Sąd w jakikolwiek sposób do zebranego materiału dowodowego, w tym poprzez wskazanie, czy Sąd dał wiarę zeznaniom określonych świadków, czy też uznał je za zbędne bądź nieprzekonywujące, a tym samym sporządzenie uzasadnienia w sposób uniemożliwiający weryfikację podstaw poczynienia przez Sąd ustaleń w sprawie;

4) art. 386 § 4 k.p.c. poprzez nierozpoznanie istoty sprawy z uwagi na brak poczynienia samodzielnych ustaleń przez Sąd i rozpatrzenia zasadności roszczenia powoda.

W oparciu o powyższe, domagał się zmiany zaskarżonego wyroku i oddalenia powództwa na koszt powoda, ewentualnie – z uwagi na podniesiony zarzut nierozpoznania istoty sprawy – wniósł o uchylenia wyroku w zaskarżonym zakresie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi I instancji.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja była uzasadniona.

W wyniku przeprowadzonej kontroli instancyjnej, Sąd Apelacyjny stanął na stanowisku, że zaskarżone rozstrzygnięcie zostało wydane bez rozpoznania istoty sprawy.

Wskazać należy, że granice procesu cywilnego określa nie tylko strona powodowa poddając pod osąd określone fakty, z których wywodzi skutki prawne, ale także jej przeciwnik procesowy, zwalczając zaistnienie tych okoliczności lub przedstawiając zdarzenia niwelujące konsekwencje udowodnionych przez powoda faktów. W doktrynie i orzecznictwie ugruntowany jest pogląd, że nierozpoznanie istoty sprawy odnosi się do roszczenia będącego podstawą powództwa i zachodzi, gdy sąd pierwszej instancji nie orzekł w ogóle merytorycznie o żądaniach stron, zaniechał zbadania materialnej podstawy żądania pozwu albo pominął merytoryczne zarzuty pozwanego, w tym też zarzut potrącenia (zob. w szczególności wyrok SN z dnia 23 września 1998 r., II CKN 897/97, OSNC 1999, nr 1, poz. 22; wyrok SN z dnia 14 maja 2002 r., V CKN 357/00, LEX nr 55513; wyrok SN z dnia 4 września 2014 r., II CZ 41/14, LEX nr 1511133).

Przepis art. 386 § 4 k.p.c. stanowi natomiast, że w razie nierozpoznania przez sąd pierwszej instancji istoty sprawy, sąd odwoławczy może uchylić zaskarżony wyrok i przekazać sprawę do ponownego rozpoznania. Treścią normy prawnej zawartej w tym przepisie jest upoważnienie do wydania przez sąd odwoławczy orzeczenia kasatoryjnego w określonych sytuacjach procesowych, jako wyjątku od zasady orzekania co do meritum sporu w tym postępowaniu. Jego brzmienie wskazuje jednocześnie na to, że nie zachodzi obowiązek prowadzenia przez sąd drugiej instancji postępowania dowodowego, zmierzającego do wyjaśnienia rzeczywistej treści stosunków faktycznych i prawnych w sytuacji, gdy sąd pierwszej instancji zaniechał rozważenia poddanych przez strony pod osąd żądań i twierdzeń, jak również, gdy nie dokonał oceny przeprowadzonych dowodów i pominął mogące mieć wpływ na rozstrzygnięcie meritum sporu dowody zawnioskowane przez strony dla ustalenia faktów istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy. W doktrynie i orzecznictwie zwraca się przy tym uwagę na związane z wydaniem przez Sąd drugiej instancji wyroku

reformatorskiego ryzyko pozbawienia stron jednej instancji merytorycznej (zob. wyrok SN z dnia 13 listopada 2002 r., I CKN 1149/00, LEX nr 75293).

W ocenie Sądu Apelacyjnego, w niniejszym przypadku Sąd I instancji nie zbadał i nie wyjaśnił zgłoszonego przez pozwanego zarzutu potrącenia wierzytelności z tytułu kary umownej, błędnie uznając, że jest w tym zakresie związany ustaleniami wydanego w innej sprawie wyroku, w której zarzut ten był zgłoszony i ostatecznie został nieuwzględniony.

Faktem jest, iż sąd, dokonując samodzielnych ustaleń, nie może ignorować stanowiska zajętego w innej sprawie, w której stan faktyczny konstruowany był na tym samym zdarzeniu, lecz nie sposób jednocześnie zapomnieć, że wyrażona w art. 365 § 1 k.p.c. moc wiążąca orzeczenia jest wyjątkiem od generalnych zasad procesu cywilnego (zasady samodzielności i niezawisłości sądu w dokonywaniu oceny materiału dowodowego wyrażonej w art. 233 § 1 k.p.c. oraz zasady bezpośredniości postępowania dowodowego określonej w art. 235 § 1 k.p.c.) i jako taka nie może podlegać wykładni rozszerzającej. Wskazuje zresztą na to wprost stylistyka wymienionego przepisu, posługująca się w swej treści partykułą ograniczającą – słowem „tylko”.

W konsekwencji, w judykaturze przyjmuje się, że wynikająca z art. 365 § 1 k.p.c. moc wiążąca wyroku dotyczy związania sentencją, a nie uzasadnieniem, czyli przesłankami faktycznymi i prawnymi przyjętymi za jego podstawę, gdyż zakresem prawomocności materialnej jest objęty tylko ostateczny wynik rozstrzygnięcia, a nie jego przesłanki (zob. wyrok SN z dnia 15 stycznia 2015 r., IV CSK 181/14, LEX nr 1628952). Nie są natomiast wiążące oceny, poglądy prawne, czy wreszcie ustalenia faktyczne zamieszczone w uzasadnieniu wyroku. Jedynie w niektórych sytuacjach, dla ustalenia zakresu mocy wiążącej prawomocnego orzeczenia, czyli granic jego prawomocności materialnej, mogą mieć znaczenie zawarte w uzasadnieniu orzeczenia motywy rozstrzygnięcia (por. wyrok SN z dnia 10 lutego 2010 r., V CSK 279/14, LEX nr 585901). Niemniej jednak przyjmuje się, że wyrok wiąże co do jego rozstrzygnięcia, mianowicie przysługiwania tego konkretnego roszczenia, natomiast nie co do oceny prawnej relacji między stronami, z której to roszczenie miałyby wynikać (por. wyrok SN z dnia 28 maja 2015 r., III CSK 330/14, LEX nr 1745797, wyrok SN z dnia 20 stycznia 2015 r., V CSK 210/14, LEX nr 1653776).

W tym kontekście należy zauważyć, że nieuwzględnienie zarzutu potrącenia nie znajduje żadnego odzwierciedlenia w sentencji wyroku, ponieważ nie zawiera ona negatywnego rozstrzygnięcia w zakresie potrącenia; odmiennie niż ma to miejsce w przypadku uwzględnienia takiego zarzutu, co przejawia się oddaleniem powództwa w całości lub części.

W tym miejscu wypada podkreślić, że prawomocność materialna orzeczenia występuje w dwóch aspektach, tj. pozytywnym, określonym w art. 365 k.p.c. (moc wiążąca orzeczenia), oraz negatywnym, określonym w art. 366 k.p.c. (powaga rzecz osądzonej) i jest uwzględniana przez sądy z urzędu (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 czerwca 2015 r. V CSK 556/14, LEX nr 1771403).

W orzecznictwie utrwalił się pogląd, że nieuwzględnienie przez sąd zarzutu potrącenia nie stoi na przeszkodzie w późniejszym dochodzeniu pozewem objętego tym zarzutem roszczenia. Zarzut potrącenia jest bowiem środkiem obrony pozwanego, a nie sposobem dochodzenia roszczenia. Nieuwzględnienie więc zarzutu potrącenia nie wywołuje stanu sprawy osądzonej (zob. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 20 listopada 1987 r., III CZP 69/87, OSNC 1989/4/64 i wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 maja 2011 r., II CSK 488/10, LEX nr 847122). Moc wiążąca prawomocnego orzeczenia jest zatem ściśle związana z powagą rzeczy osądzonej, gdy występuje w nowej sprawie pomiędzy tymi samymi stronami, choć przedmiot obu spraw jest inny. Skoro zatem istotą prawomocności orzeczenia (oprócz mocy wiążącej) jest także powaga rzeczy osądzonej, brak jej występowania w sprawie w takim zakresie, w jakim zarzut potrącenia nie został uwzględniony, przemawia za przyjęciem, iż orzeczenie w tym samym zakresie nie posiada też mocy wiążącej (art. 365 § 1 k.p.c.).

Konsekwencją wadliwego przyjęcia związania w niniejszej sprawie sądu orzekającego stanowiskiem wyrażonym w prawomocnym wyroku innego sądu co do bezzasadności zarzutu potrącenia, było zaniechanie samodzielnego zbadania przez Sąd Okręgowy merytorycznego zarzutu pozwanego przeciwstawionego zgłoszonemu roszczeniu – w

oparciu o ocenę dowodów bezpośrednio przed tym Sądem przeprowadzonych, co – w ocenie Sądu Apelacyjnego – oznacza nierozpoznanie istoty sprawy.

Z przedstawionych przyczyn, Sąd Apelacyjny orzekł jak w sentencji na mocy powołanego art. 386 § 4 k.p.c., zaś o kosztach postępowania apelacyjnego na zasadzie art. 108 § 2 k.p.c.

(...)